

JORDI MIR GARCIA

Universitat Pompeu Fabra
jordi.mir@upf.edu

JOAN MARAGALL: UN ARISTOCRÀTIC PLATÒNIC PREOCUPAT PER LA DEMOCRÀCIA

Resum:

El creixement de les idees i les reivindicacions democràtiques preocupen Joan Maragall. Entén que han arribat per quedar-se i cal pensar les limitacions que té aquest pensament polític per les condicions del poble que hauria de governar. L'article vol aproximar-se a les reflexions de Maragall sobre la democràcia, i també sobre l'aristocràcia, que hauria de tenir, al seu parer, totes les virtuts per exercir el govern. Unes reflexions que connecten Maragall amb destacats pensadors de l'època que escriuen des de la mateixa preocupació. Unes reflexions que avui ens poden ajudar a pensar unes societats que es volen democràtiques.

Paraules clau: Joan Maragall — política — democràcia — aristocràcia — John Stuart Mill — sufragi electoral

Abstract:

The growth of ideas and the democratic demands concerned Joan Maragall. He understands that they have arrived to stay and that it is necessary to think about the limitations that this political current has in terms of the conditions of the people it must govern. This article interrogates Maragall's reflections on democracy, and also on the aristocracy, that must have, according to him, all the virtues needed in order to govern. These reflections link Maragall to outstanding thinkers of the period who wrote from the same sense of concern. Today, these reflections can help us think about the democratic societies we want.

Key words: Joan Maragall — politics — democracy — aristocracy — John Stuart Mill — electoral suffrage

0. Introducció

El advenimiento de la democracia a la política y hasta a lo que no es política de los pueblos, es hoy un hecho cuya legitimidad, cuyas consecuencias, cuya relativa oportunidad puede discutirse, y da verdaderamente grandes motivos de duda y de discusión; pero es una realidad innegable, es un hecho. Y como hechos de tal magnitud y tal universalidad no se presentan nunca en la historia casualmente, como nunca resultan efímeros e ineficaces, ni pueden borrarse y tomar otra vez las cosas desde antes de su aparición; como la Historia no se equivoca nunca ni hay camino perdido en ella, sino que los hechos históricos llevan su razón de ser en sí mismos, en su mera aparición y existencia, de ahí que el hecho democrático merezca ser considerado con atención y serenidad, para poder ver lo que hay en él de circunstancial, de pasajero, de aparente, de injusto, y separarlo de lo real, de lo sustantivo, de lo lógico que el mismo aporta al caudal humano.¹

¹ J. MARAGALL, «La democracia», *Diario de Barcelona*, 18 de març de 1893. Totes les citacions són extretes de: J. MARAGALL, *Obres completes*, vol. I i II, Barcelona, Selecta, 1960-1961. Les referències a aquesta edició es faran emprant els acrònims OC I i OC II (en aquest cas, OC II, p. 352).

Així començava l'article titulat «La democràcia» que Joan Maragall va publicar al *Diario de Barcelona* el 18 de març de 1893. Som a finals del segle XIX i l'autor està pendent d'alguns dels principals debats que van marcant l'evolució del pensament polític. Els seus articles publicats a la premsa de l'època ens poden ajudar a analitzar i a estudiar la seva vessant de pensador polític amb voluntat d'intervenció pública. Amb qui dialoga? Quines posicions defensa? Què seria una societat justa per ell? Què ens pot aportar als nostres plantejaments actuals, siguin els que siguin? Aquest article vol partir d'aquestes preguntes per reflexionar al voltant d'un Maragall preocupat per les transformacions socials que està observant a la seva societat i a d'altres que considera properes. Un Maragall internacional, lector de publicacions estrangeres on trobar referents per pensar present i futur.

1. La democràcia que neix

La democràcia, com ens diu Maragall, està arribant a societats que no han merescut aquest nom anteriorment. Convindria definir què és democràcia per ell i també per aquelles persones amb qui ell dialoga. Sabem que és un concepte que no sempre s'interpreta de la mateixa manera, ni al llarg de la història ni en un moment històric concret. D'entrada, ens diu que l'adveniment de la democràcia és innegable. És un fet. Una societat democràtica, al seu parer, consistiria en «un pueblo democrático [que] tiene derechos individuales, sufragio universal, jurado, libertad de imprenta, de reunión, de cultos, etc., etc.».² La democràcia no l'acaba de convèncer, vol discutir-ne la legitimitat i les conseqüències.

Aquesta voluntat inicial ja ens hauria de fer destacar la seva rellevància en el nostre present. Avui no es discuteix obertament sobre la legitimitat i les conseqüències de la democràcia. Tinguem present que Maragall està qüestionant la democràcia com a model, no pas com un cas o una aplicació concreta. Avui existeix un qüestionament com segurament mai abans havia existit de la democràcia en la qual, suposadament, vivim. Qüestionem una societat, un país que es presenta com a democràtic, però que a molts no els ho sembla. Cal assenyalar l'evolució que, a Catalunya, ha arrossegat crítiques i objeccions al procés de democratització –que s'esmerçava per deixar enrere el franquisme– i als seus resultats, en un moment històric com és l'actual, principi del XXI, en el qual han anat creixent les veus dissidents. Uns discursos, que eren minoritaris, que es movien en els marges, en els nostres dies estan ocupant la centralitat de l'espai del debat públic.

Ara bé, Maragall assumeix l'adveniment de la democràcia i ho fa críticament. D'entrada ens planteja un qüestionament a partir del que considera el fonament necessari perquè pugui existir la democràcia, el *demos*. Si la democràcia descansa en el poder pel poble, necessitem un poble capaç d'exercir allò que el poder demana. Disposem d'un poble capaç per fer-ho?

Para constituir una democracia viable, lo primero que se necesita es un pueblo democrático. Y es muy extraño que una verdad tan sencilla haya escapado a la penetración o a la buena fe de algunos que en ciertos Estados actúan de grandes demócratas.³

2 *Ibid.*, p. 353.
3 *Ibid.*

Entén que un poble democràtic ha de tenir unes mínimes característiques, però com arribar a elles?
Ens dirà:

Un pueblo democrático tiene derechos individuales, sufragio universal, jurado, libertad de imprenta, de reunión, de cultos, etc., etc.; pues démosle a nuestro pueblo sufragio, jurado y todas las libertades imaginables y cádate un pueblo democrático hecho y derecho. Este raciocinio equivale al siguiente: un hombre formado y robusto bebe, fuma, se afeita, levanta arrobos de peso, sube cuestas escarpadas, usa armas, etc.; pues cojamos un ser humano, aunque sea un sietemesino imberbe y escrofuloso, démosle licores, que fume, que se afeite, que se fatigue, que use armas, y héte aquí convertido en hombre. El muchacho resultará enteco, atrofiado, matón, vicioso... pero se habrán salvado los principios.⁴

Maragall es mostra clarament preocupat pel procés que ha de portar una societat a esdevenir democràtica, per les característiques de la població que li haurien de donar vida. Sembla tenir clar que el conjunt de les persones no tenen la capacitat necessària per poder fer-ho. I no accepta que no es treballi per formar i capacitar la ciutadania. No apunta a continguts concrets, això seria més aviat adoctrinar. Assenyala la responsabilitat de qui pot i fer-ho i no ho fa:

¿Creen Vds. que en la cátedra, en el libro, en el periódico, en la conferencia, han procurado hacer pueblo, explicando a éste sus deberes antes de hablarle de derechos que todavía no tiene; que han procurado ilustrarle, elevarle, hacerle digno de aquellas doctrinas? Nada de eso. Los grandes demócratas han dejado la cátedra vacía días y días, el libro no ha parecido, el periódico sólo ha servido para alimentar odios personales y disputas de pandilla, la conferencia se ha convertido en *meeting* populachero; los grandes demócratas lo han abandonado todo para correr al colegio electoral y allí preguntar al muchacho que ya ha empezado a olvidar sus sufrimientos, pero que está tan raquítico, tan imberbe y tan poco hombre como antes: «¿Quieres volver a fumar, a beber y a calaverear?». Y los bajos instintos del enfermizo le han obligado a gritar: «¡Sí!», haciéndole la boca agua. Y los grandes demócratas han levantado la cabeza y han dicho: «¿Lo ven ustedes? Ya le tenemos hecho un hombre. El pueblo quiere la república: hay que dársela».⁵

I conclou amb claredat i contundència:

Para hacer de nuestro pueblo un pueblo democrático (después de examinar atenta y desinteresadamente si, dadas sus condiciones de raza y de temperamento, podrá llegar a serlo algún día) es necesario vulgarizar, hacer penetrar en él ideas y teorías como las expuestas en *Los Héroes*, de Carlyle, por ejemplo.⁶

4 *Ibid.*
5 *Ibid.*
6 *Ibid.*

Què li interessa a Maragall de Carlyle?⁷ En ell troba una crítica a la democràcia, com en altres autors que llegeix. La mateixa emergència de la democràcia està generant moltes respostes que s'hi enfronten. Hi ha qui la veu com un desafiament. Maragall està al costat d'aquestes reaccions crítiques que anuncien greus riscos pel que pot suposar la democràcia, però vol aportar uns matisos personals al discurs. Això l'apropa a Carlyle. Aquests autors no s'esmercen per evitar la democràcia, tornant enrere o creant alternatives que no han existit fins ara. Busquen la manera en què, dins l'espai democràtic, la majoria no vagi en contra d'allò que és millor:

Carlyle, lejos de tales sueños inútiles, aunque es claro que sin salir del reino de la esperanza, imagina un triunfo racional de los mejores dentro de la democracia misma, no anulándose ésta, sino elevándose hasta el punto ideal de entregar su poder, suyo, sin duda, en manos de los que más saben, esto es, de los virtuosos y expertos, de los que tienen un ideal de realidad, de los que saben lo que pide la vida social en tal instante.⁸

En la seva concepció, la democràcia s'haurà d'identificar amb un canvi d'equilibri entre una societat que havia d'estar regida per criteris de mèrit, l'aristocràtica, a una altra on ara allò que comptarà és la majoria. Passem de la qualitat a la quantitat. I a Maragall i a Carlyle el que els interessa és la qualitat de la virtut, l'expertesa, el coneixement, la intuïció... Aquestes qualitats no s'escullen per majoria, tenen a veure amb altres característiques. I tanmateix, consideren que no poden donar l'esquena a la democràcia, perquè saben que ha arribat per quedar-se. Hi ha motius que ho justifiquen. Ara es tracta d'aconseguir que la quantitat sigui de qualitat o que la quantitat sigui capaç de reconèixer la qualitat i triar-la. Com passar de l'aristocràcia, que aspira al fet que la qualitat governi per ella mateixa, a la democràcia, que hauria d'aconseguir que la població esculli la qualitat?

Maragall té dubtes que això pugui passar. A Carlyle, hi afegeix un altre autor de qui es sent proper en aquesta qüestió i que li ofereix una formulació teòrica que voldria que esdevingués real. És Ernest Lavisse –un historiador francès que Maragall presenta com a savi– qui planteja que tota veritable democràcia no pot viure sense una aristocràcia i fa la comparació amb un animal vertebrat que no pot viure sense sistema nerviós. No obstant això, Maragall es pregunta on és el poble que tingui prou enteniment i que estigui disposat a lliurar el seu poder a mans de qui és realment millor. I també apunta al que pot ser una crítica a les aristocràcies existents: on trobarem les aristocràcies aptes pel sistema nerviós de les democràcies? Així, doncs, uneix en la seva crítica poble i aristocràcia. I dirà que a Espanya no hi ha solució ni cap a una banda ni cap a l'altra. Ens trobem amb un Maragall molt clar: «con igual entusiasmo vota a Salmerón que votaría al Bobo de Coria si se presentara como candidato republicano». No hi ha ni poble ni aristocràcia: «aquí no hay más clase directora que la respetable clase de los caciques; los demás todos somos dirigibles: falta vigor y falta cultura».⁹ Falta qui senti veritablement l'ideal democràtic i tingui prou autoritat per comunicar-lo al poble de dalt i al de baix; falta qui prescindeixi de la idea de votar i anar a les urnes, i treballi i defensi treballar; i entén que, mentre no es puguin assolir aquestes

7 Pel que fa a la influència de Thomas Carlyle en Maragall, vg. Ignasi MORETA, *No et facis posar cendra*, Barcelona, Fragmenta, 2010, p. 110-112 i *passim*.

8 J. MARAGALL, «La democràcia», *op. cit.*, OC II, p. 354.

9 *Ibid.*

circumstàncies exposades, la democràcia no té sentit. Per això conclou l'article amb la contundència que ja li hem conegut:

Entretanto ¿fuera los mecanismos democráticos! Que ya tenemos, mecanismos vacíos, muertos, que hoy no sirven más que de estorbo y confusión, traídos por políticos escépticos e inconsecuentes. Ya estamos hasta la coronilla de parlamentarismo, y de sufragio universal, y de jurado y de palabrería. Hay que arrinconar todo esto hasta que podamos llenarlo decentemente. Solo cuando llegue este caso (y francamente, para una gran parte del pueblo español dudamos de que llegue nunca) podremos hablar con algún sentido de democracia.¹⁰

2. Limitar la democràcia

La democràcia és possible o no? Les seves exigències poden semblar més o menys adequades, però ell mateix sembla considerar-la inviable si opina que una gran part del poble espanyol mai no les assolirà. Maragall comença l'article «La reforma electoral en Bèlgica» citant John Stuart Mill:¹¹

Estamos tan poco familiarizados con el voto plural para las elecciones parlamentarias, que no es probable se adopte en mucho tiempo ni con buena voluntad; pero como «seguramente vendrá un día en que no habrá otro remedio que elegir entre esta manera de votar y el sufragio universal puro y simple», bueno será que los que no gusten de éste, empiecen desde ahora a reconciliarse con aquella otra manera.¹²

Aquestes paraules les pren en consideració perquè s'acaben de complir en tota la seva dimensió: la reforma electoral a Bèlgica serveix a Maragall per intervenir sobre el sufragi. El sufragi universal és una peça clau en una societat que es vol demòcrata: és el canvi que pot fer assolir el poder a les classes que n'han estat excloses al llarg de la història. Si la democràcia decideix a partir de majories, els resultats de les eleccions que es realitzen amb sufragi universal haurien de suposar un capgirament radical. Aquesta va ser una idea molt estesa per defensors i detractors del sufragi universal: si tothom pot decidir, els amplis sectors populars exclosos fins a aquell moment de l'àmbit de la decisió actuarien en contra de qui ha governat imposant la seva posició. I així Maragall, tornant a citar Mill, dirà:

En caso de concederse el derecho electoral a todos, en cada localidad la mayoría estaría compuesta por trabajadores manuales, y al presentarse una cuestión en que dicha clase estuviera en desacuerdo con el resto de sus conciudadanos, ninguna otra clase conseguiría tener representación.¹³

10 *Ibid.*

11 És curiós però el nom de l'utilitarista individualista per antonomàsia no sol citar-se gaire –si no és de passada– en les anàlisis sobre Maragall.

12 J. MARAGALL, «La reforma electoral en Bèlgica», *Diario de Barcelona*, 29 d'abril de 1893, dins OC II, p. 364.

13 *Ibid.*, p. 365.

Maragall defensa un vot ponderat per qualitat de la persona votant. No té dubtes que això és indispensable:

Nadie, como no sea un tonto, y aun tonto de una clase muy especial, puede ofenderse de que se reconozca que hay otras personas cuya opinión y cuyas aspiraciones son más dignas de ser consideradas que su parecer y su deseo propios.¹⁴

D'altra banda, Bèlgica esdevé un referent. Una reforma del sistema electoral, la llei Nyssens de 1893, va portar a una ampliació del dret a vot, però no tots els vots tenien el mateix valor. Determinats col·lectius de la societat podien tenir fins a tres vots per persona, i tenir-ne més o menys, ens explica Maragall, depenia de la intel·ligència, la instrucció, l'autoritat dins de la família, els impostos... Ho presenta com una concessió davant del reclam del sufragi universal. És la manera d'intentar aturar allò que està arribant: obrir-se a la democràcia, però de manera limitada.

El liberalisme, vinculat a sectors de la societat que estan emergint econòmicament, sorgeix defensant la individualitat, reivindicant drets individuals que no poden ser atacats per un monarca absolutista o per una hipotètica democràcia de majories. Segurament per això, recorda Maragall una coneguda cita de Herbert Spencer: «el deber de los amigos de la libertad en lo porvenir consistirá en buscar los medios de limitar el poder de los Parlamentos, como antes consistió en limitar el de los reyes».¹⁵

Liberalisme i democràcia tenen una història de diferències i enfrontaments llarga, encara que avui hi ha qui presenta els dos plantejaments com dues cares de la mateixa moneda. Per Maragall, seguint Laveleye (és a dir, l'economista i historiador belga Émile Louis Victor, baró de Laveleye), les democràcies suposen la tirania de les majories organitzades en partits polítics. La defensa de les minories estaria en el text constitucional; però, en la mesura que pot ser canviat per les majories, no acaba havent-hi defensa possible.

3. L'aristocràcia necessària

En un article titulat «Justícia social»,¹⁶ Maragall recull algunes reflexions sobre el fonament d'una societat modèlica. Ho fa començant amb la *República* de Plató quan tracta de l'educació de les diferents classes de ciutadans. Sòcrates explica que les persones destinades a governar tenen or en la seva composició, i per això són més preuades. La plata la trobem en els homes de guerra, i el ferro i el coure en treballa-

14 *Ibid.*, p. 366.

15 J. MARAGALL, «Las formas de gobierno I», *Diario de Barcelona*, 10 de maig de 1893, dins OC II, p. 367.

16 ID., «Justicia social», *Diario de Barcelona*, 16 d'abril de 1903, dins OC II, p. 677-680.

dors i artesans: un oracle avisa que la república morirà si governa ferro i coure. Tanmateix, més enllà d'aquestes diferències que han de ser ateses, un element comú en totes les persones fa que les mateixes diferències no suposin comportaments estancs. Hi pot haver canvis, i la societat del nou segle ho possibilita més del que ho va fer la Grècia clàssica, on l'esclavitud era una barrera infranquejable. Per això Maragall manifesta els ascensos socials que, al seu entendre, solen passar:

Cada día vemos hombres que, por la fuerza de sus cualidades y el favor de la fortuna, han pasado de los más humildes empleos a las más elevadas posiciones sociales; obreros enriquecidos hasta llegar a millonarios; pobres maestros de escuela alzarse por sus méritos a las primeras magistraturas del Estado; soldados rasos que suben a generales; hijos de pobres labriegos que son obispos, y gentes salidas de la más confusa plebe brillar a lo mejor de su vida con el esplendor de un título nobiliario. Y al lado de esto, grandes nombres que se derrumban por los vicios o debilidades de los que los llevan; ex-millonarios que piden limosna; hombres nacidos en el lujo, tirando de un carretón por esas calles; tal vez se anuncia la muerte en un hospital de aquél que fue niño mimado de la fortuna; hijos de magnates arruinados que sientan plaza de soldado; nombres un tiempo gloriosos inscritos en el registro de un hospicio o de una cárcel. No parece sino que cada hombre o cada familia tenga un peso específico que, a la corta o a la larga, según los vaivenes del azar, acaba por situarle, a él o a sus hijos, en el lugar que por la justicia le corresponde.¹⁷

Presenta, doncs, una aristocràcia com a classe no estancada. Té interès a assenyalar-la com a model abastable de qui treballa per aconseguir-la. També tindrà interès a destacar que hi ha aristocràcia, poder, que no està a l'altura de la seva condició. I pot acceptar fins i tot una mobilització en contra d'aquests sectors per la seves males pràctiques:

Yo comprendo la lucha y hasta el odio contra un patrono, contra diez, contra ciento, que abusan de las ventajas de su posición para engañar o para oprimir a sus obreros, y me siento dispuesto a ponerme del lado de éstos en justicia; comprendo la lucha y el odio contra un gobernante inepto o tiránico que viola las leyes o no sabe hacerlas cumplir; contra el agente armado que atropella derechos y personas que debiera amparar o respetar, y me siento dispuesto a rebelarme contra aquél, y a defenderme contra éste, devolviendo injusticia por injusticia, herida por herida.¹⁸

El que no pot acceptar és el qüestionament de l'ordre, un ordre que considera natural des de les formulacions platòniques. Uns anys abans ja havia dedicat un article a l'aristocràcia on ens explicava d'una manera gairebé bíblica l'origen de la condició social:

Los primeros pobladores de un territorio están completamente absorbidos en la preocupación económica, en asegurarse el necesario sustento y demás condiciones de la vida material. Al cabo de cierto tiempo, algunos de ellos han adquirido riquezas suficientes para no tener que trabajar; y de este ocio nace la vida más puramente

17 *Ibid.*, p. 678.

18 *Ibid.*, p. 679.

intelectual: los placeres, las artes bellas, la filosofía, la política. De aquel grupo de hombres que al principio formaban una sola clase que trabajaba para vivir, van sobresaliendo por selección los pequeños grupos de los ricos, de los artistas y poetas, que sólo subsisten donde hay ricos y ociosos; de los políticos, que sólo entre éstos pueden reclutarse. Así aparecen la aristocracia y las clases intelectuales que a su lado viven, sobre las clases intermedias que, aun trabajando, no se ven tan apremiadas por la necesidad que no puedan participar más o menos de las funciones más elevadas del espíritu, y unos y otros sobre la gran masa que la selección ha dejado sumida todavía en la exclusiva y áspera lucha del trabajo por la vida material.¹⁹

Aquest relat s'allunya de les mirades centrades en la conflictivitat que sorgeix de les condicions materials de vida, de les relacions de possessió i de les causes d'aquestes possessions. Alguns d'aquests plantejaments ens poden fer pensar en el naixement de la burgesia i el liberalisme, i en autors com Benjamin Constant que també defensen l'oci d'aquesta classe com el que li permet desenvolupar les capacitats i els coneixements que la fan mereixedora d'uns drets i uns reconeixements que no estan a l'abast del conjunt de la societat.²⁰ Constant, per exemple, defensa un sufragi censatari reservat als propietaris: tothom pot arribar a ser propietari, això sí, però només quan ho siguis disposaràs de l'oci necessari.

L'aristocràcia, segons Maragall, té una clara finalitat de guia de la societat. Per això, seguint el sociòleg rus Novicow,²¹ escriurà que:

Las grandes familias de un país son como poderosas columnas que lo sustentan. Los gobiernos no se atreven a atropellar el derecho, si lo defienden los grandes que están a la vista de todo el mundo; porque atropellar a éstos es mucho más difícil que hacerlo con un cualquiera de la turba democrática, por cargado de razón que esté. Cuando no hay aristocracia, la sociedad es un ente amorfo sin osamenta ni organización. Una sociedad sin aristocracia, como un animal sin cerebro, siempre estará en los últimos peldaños de la escala de los seres: su vida no puede ser ni muy brillante ni muy larga...²²

I en destacarà una característica en particular:

Pero la aristocracia, para ser verdaderamente tal, necesita, además de la riqueza, del ocio y de la superioridad intelectual, la *notoriedad*: es decir, que su existencia llame la atención de todos, que afecte la conciencia social por sus hechos, por los servicios prestados a la comunidad, por el brillo de sus méritos.²³

19 ID., «La aristocracia», *Diario de Barcelona*, 3 de juny de 1896, dins OC II, p. 484.

20 Vg. Benjamin CONSTANT, *Principes de politiques*, París, Alexis Eymery, Imprimerie de Hocquet, 1815.

21 Els escrits de Jacques Novicow, del qual Maragall llegeix el primer capítol del llibre *Conscience et volonté sociale*, van tenir una important rebuda dins el grup de L'Avenç, que va traduir el seu text «El lliure agrupament dels pobles», *L'Avenç*, núm. 4, 22 de febrer de 1893, p. 52-57. Reproduïm sense intervencions la nota que acompanyava l'article: «La transcendència que per al nacionalisme català tenen les doctrines exposades en aquest article ens mou a traduir-lo de la *Nouvelle Revue* del 1 Febrer últim, ont ha sigut publicat, com extret del llibre de M. Novicow *Les lutttes entre société humaines et leur phases successives*. –(N.de la R.)».

22 J. MARAGALL, «La aristocracia», *op. cit.*, p. 485.

23 *Ibid.*, p. 484.

La notorietat és la seva respectabilitat, el seu àmbit d'influència, el seu mestratge, la possibilitat de generar obediència consentida. En cas que l'aristocràcia sigui capaç de fer possible aquesta notorietat, completa el seu caràcter i esdevé apta per desenvolupar la seva funció, la seva missió a la societat –que és establir corrents de solidaritat i simpatia amb el poble per inspirar-li abnegació i confiança. Si arriba a actuar d'aquesta manera, es converteix en un òrgan polític amb unes funcions que ningú altre és capaç d'exercir.

Maragall, com altres pensadors de la seva època (o d'anteriors), està convençut que l'aristocràcia ha de governar a condició que tingui el talent per fer-ho. Res de mediocritats ni de nepotismes. Maragall sembla partir de l'aristocratisme de Plató per defensar el govern dels millors, per sobre del govern de l'u –la monarquia– i del govern dels molts –la democràcia.²⁴ També podríem trobar en el seu pensament la influència de pensadors com Polibi o Ciceró que van defensar la necessitat de sistemes de govern, o constitucions, de caràcter mixt. És a dir, sistemes socials en els quals hi ha una unió entre l'aristocràcia i el poble. És un model que es presenta com una solució a la teoria de la degeneració dels models purs ja siguin monarquia, aristocràcia o democràcia. Tot model podria degenerar a partir de la tendència a l'autoritarisme de qui governa. El govern dels pocs juntament amb els molts, de l'aristocràcia i la democràcia pot ser la solució. Sempre que l'aristocràcia no esdevingui oligarquia i la democràcia imposició de la majoria. Aquestes idees van circular per àmbits conservadors, liberals, republicans no radicals...

4. La democràcia com a comprensió i raó compartida

L'aristocràcia ha emmalaltit, per a Maragall, potser d'una manera que podem comparar amb qui avui o des de fa dècades considera que la nostra democràcia també ha emmalaltit. Segons ell, la solució era disposar d'aristocràcies poderoses:

Si las modernas sociedades quieren progresar de veras, procuren hacerse con aristocracias poderosas. Si en este siglo las corrientes políticas han sido hasta ahora diametralmente opuestas a tal aspiración, cúlpese a las aristocracias mismas que han desconocido su misión y su fuerza. No es que el órgano aristocrático haya desaparecido o haya dejado de ser necesario; es únicamente que está enfermo. Es que las aristocracias han sido exclusivistas; que se han convertido en una corporación cerrada, lo cual es contradictorio con su misma naturaleza, que consiste en ser el receptáculo de toda selección que en las sociedades se va realizando constantemente.²⁵

Diu que l'aristocràcia és fonament imprescindible d'una bona societat, però també entén a la vegada que, si pot representar-ne la solució, també pot ser-ne el problema. Si l'aristocràcia no compleix es perd. Les aristocràcies no han complert amb el que hauria de ser el seu paper a les societats i per això ara es van imposant les idees democràtiques. Què han fet malament les aristocràcies? Així ho explica:

²⁴ Per a una lectura centrada en l'oposició monarquia/república dins l'ideari del poeta català, vg. Anna PUNSODA, «La República i la Monarquia en la filosofia política de Joan Maragall», dins *Joan Maragall, Paraula i Pensament*, ed. de Josep-Maria Terricabras, Documenta Universitaria, Girona, 2010, p. 187-201.

²⁵ J. MARAGALL, «La aristocràcia», *op. cit.*, p. 484.

«la generalidad de las antiguas aristocracias han sido refractarias a los progresos científicos y a las ideas nuevas, y encastilladas en sus viejas tradiciones y en sus aisladores privilegios, se han apartado de la vida política nueva, afectando por ella un supremo desdén que también podría llamarse impotencia o cobardía». Al contrari, el que haurien de fer, i que ell té molt clar, és això:

Abandonen esta actitud, láncense a la vida social presente, y ríanse de todas las corrientes democráticas. ¿Qué valen los cargos que los demócratas hacen al principio aristocrático? Es que la aristocracia –dicen– está en parte basada en la herencia; y el principio hereditario es un principio de injusticia. ¡Vaya por la injusticia! ¿Qué hay de deplorable en que un hombre, al llegar a la mayor edad, se encuentre con una gran fortuna, con una vasta y sólida instrucción, y con el sentimiento perfectamente educado? ¿No es más bien cosa de alegrarse de que haya muchos hombres así? ¿No es un beneficio para la sociedad el poseer esos órganos perfeccionados para sus más altas funciones? Aquí lo único lamentable es que el joven aristócrata en tales condiciones viva apartado de la vida política y social, y en vez de poner al servicio de su país sus grandes ventajas, las derroche todas en frivolidades y en inútiles ocios.²⁶

L'article «Fantasía sobre motivos», publicat el 28 de novembre de 1905 acaba d'aquesta manera:

Porque hay que considerar antes la victoria definitiva que la inmediata; y ¡ay! si un día nos encontramos con que, derrotada la razón de los adversarios, hemos perdido también la nuestra en la victoria. Mejor será luchar de modo que sea salva la de todos y perezca sólo aquella apariencia de la de cada uno que fue causa del encono en la lucha.²⁷

Aquestes paraules són d'una gran profunditat i de gran valor ètic i polític. Paraules poc compartides en el debat públic de la seva època i de la nostra. Paraules que poden ser molt actuals. Paraules d'una gran radicalitat i que van a l'arrel d'allò essencial perquè una societat diversa i plural –com ho són totes, en menor o major mesura– pugui conviure. Una societat on no hi hagi imposició de les diverses posicions.

Maragall, en aquest article, ens explica les seves limitacions a l'hora de tenir determinats comportaments habituals a la seva societat. Fixant-se en els parlaments democràtics de l'època dirà que «ni podría ser tampoco un político de partido cuyo principal oficio se basa en colocarse en un punto de vista opuesto al del partido contrario, y desde aquel punto de vista exterior combatir actos cuya inspiración no puede ni quiere comprender, como nacidos en hombres a quienes no debe amar».²⁸ I així ens parla de comportaments de l'esfera privada i de la pública –i d'ètica i de política. No defensa la democràcia i no farem que la defensi ara. Però defensa uns valors que avui es podrien considerar democràtics. Maragall ens ajuda a pensar en les limitacions de la democràcia i, doncs, en la democràcia que necessitem en el moment que ens enfrontem amb les limitacions dels nostres comportaments.

26 *Ibid.*, p. 485.

27 ID., «Fantasía sobre motivos», *Diario de Barcelona*, 28 de novembre de 1905, dins OC II, p. 710.

28 *Ibid.*

Bona part de les objeccions que representa Maragall als sistemes polítics tenen a veure amb el comportament dels col·lectius que n'haurien de ser responsables. Podem pensar en un poble, avui, que tingui els coneixements i les capacitats per exercir la democràcia? L'aristocràcia en la qual pensava Maragall no sembla que hi sigui ni que se l'espera, ni podem imaginar quina seria la seva resposta davant d'aquesta pregunta, però sí nosaltres podem decidir si volem aprofitar les seves reflexions per millorar el nostre sistema polític en un moment, en una cruïlla, nacional i internacional, on cal triar si intentar generar més democràcia per a més gent o reduir-ne la forma i l'abast.

Rebut el 30 de novembre de 2017
Acceptat el 13 de desembre de 2017